

MONITORING RYBITWY CZUBATEJ

Instrukcja prac terenowych

1. Podstawowe informacje o programie

Monitoring rybitwy czubatej (MRC), jest nowym programem realizowanym od 2015 roku. Celem programu jest ocena wielkości krajowej populacji rybitwy czubatej *Thalasseus sandvicensis*. Podstawową metodą tej oceny jest liczenie gniazd w znanych koloniach rybitw oraz znajdowanie nowych kolonii. Dane z programu są elementem Monitoringu Lęgowych Ptaków Morskich. Rybitwy czubate gniazdują w Polsce tylko na wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Program monitoringu rybitw czubatych realizowany jest przez państwa nadbałtyckie w ramach funkcjonowania Komisji Ochrony Środowiska Morskiego Bałtyku (HELCOM). W obrębie komisji funkcjonują specjalistyczne grupy zajmujące się różnymi zagadnieniami. Za problematykę ochrony środowiska i różnorodności naturalnej odpowiada grupa HELCOM HABITAT.

W Polsce gniazdowanie rybitwy czubatej wymaga zgłoszenia lęgów do Komisji Faunistycznej przy Sekcji Ornitologicznej Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. Stąd wiedza o gniazdowaniu tych ptaków jest kompletna.

2. Gatunek objęty monitoringiem

Monitoring dedykowany jest jednemu gatunkowi – rybitwie czubatej.

2.1. Status w Polsce w okresie lęgowym

Rybitwa czubata gniazduje współcześnie w Polsce tylko na jednym stanowisku – w rezerwacie Mewia Łacha w ujściu Przekopu Wisły. Obecne stanowisko jest zasiedlone od 2007 r. po ostatniej nieudanej próbie gniazdowania w 1991 r. W międzyczasie odnotowano lęgi tylko w porcie w Gdyni w 2006 r. Najwięcej, 630 gniazd rybitw czubatych było stwierdzonych w 2014 r. (Meissner i in. 2014).

2.2. Ochrona w Polsce i Europie

Rybitwy czubate w Polsce są objęte ochroną ścisłą, wymagają ochrony czynnej. Są umieszczone na załączniku I Dyrektywy Ptasiej, według kryteriów BirdLife International: SPEC 2

Polska czerwona księga zwierząt (2001): CR gatunek krytycznie zagrożony.

Umieszczona na załączniku II Konwencji Berneńskiej i załączniku II Konwencji Bońskiej.

2.3. Preferowane siedliska

Rybitwy czubate są gatunkiem związanym ściśle z wodami morskimi. W Polsce sporadycznie spotykane poza Wybrzeżem. Gniazdują kolonijnie tylko na obiektach o charakterze wysp morskich – obecnie na piaszczystych łąkach w ujściu Przekopu Wisły (współcześnie główne ujście wód wiślanych do morza). W porcie w Gdyni gniazdowały na wyspowym falochronie. Pojawienie się kolonii najczęściej związane jest z wcześniejszym zajęciem siedliska przez inne kolonijne ptaki wodne – śmieszki (w porcie w Gdyni w przeszłości) lub rybitwy rzeczne (w ujściu Przekopu Wisły). Obecność roślin nie jest wymagana, ale też nie stanowi negatywnej przesłanki przy wyborze miejsca gniazdowania. Warunkiem koniecznym wydaje się brak lądowych drapieżników.

3. Rejestrowane dane i system doboru powierzchni

3.1. Parametry populacyjne podlegające rejestracji

Zasadniczym celem programu jest określenie wielkości populacji lęgowej. Rejestrowana będzie liczba gniazd w terminie gwarantującym wynik zbliżonym do maksymalnego. Liczba gniazd traktowana będzie jako liczba par lęgowych w danej kolonii.

3.2. Populacji docelowa będąca przedmiotem monitoringu

Populacja docelowa obejmuje wszystkie znane kolonie lęgowe rybitw czubatych.

3.3. Dobór powierzchni

Kontroli podlegają wszystkie kolonie na terenie całej Polski. Do celów Monitoringu Lęgowych Ptaków Morskich zastosowano tą samą metodę wyznaczania badanego obszaru co przy innych gatunkach. Obszar ten obejmuje pas nadmorski o szerokości 10 km, mierzony od linii brzegowej Bałtyku.

3.5. Wielkość próby

Monitoring obejmuje całą populację.

4. Informacje o liczeniach

4.1. Liczba kontroli i ich terminy

Zaleca się wykonanie 6 kontroli (Wieloch i Bzoma 2015):

- kontrole 1. i 2. ukierunkowane na określenie zajęcia stanowiska – w terminie 10–25 maj z odstępem czasu między kontrolami wynoszącym 5–10 dni;
- kontrole 3., 4. i 5., których celem jest ustalenie liczby par lęgowych – w terminie 1–20 czerwca –między kontrolami 5–7 dni;
- kontrola 6., podczas której jest oceniana udatności lęgów - od 20 czerwca do 5 lipca.

Terminy te mogą być korygowane i dostosowane do fenologii lęgów w danym sezonie, która jest bardzo zmienna w poszczególnych sezonach. Do oceny liczebności kluczowe są kontrole 3, 4 i 5, które należy przeprowadzić w szczycie liczebności gatunku zachowując zalecane odstępy czasu między kontrolami.

W przypadku zniszczenia kolonii należy rozpocząć obserwacje zajęcia stanowiska i powtórzyć od nowa schemat kontroli opisany powyżej. Należy obserwować ptaki koncentrujące się na innych wyspach w rezerwacie i prowadzić tam kontrole niezależnie według tego samego schematu.

4.2. Przebieg kontroli w terenie

Do czasu pojawienia się pierwszych jaj obserwacje prowadzone są przy użyciu lunety z odległości 200–300 m od potencjalnej kolonii. Obserwator wybiera miejsca, które umożliwią mu dokładne policzenie ptaków przebywających w miejscu przyszłego gniazdowania, oraz notuje ich zachowania.

Kontrole połączone z liczeniem zniesień powinny być przeprowadzone równocześnie przez kilka osób, by maksymalnie skrócić czas pobytu w kolonii lęgowej (do 40 minut, maksymalnie godziny). Lokalizację poszczególnych gniazd należy nanosić na plan z siatką kwadratów odpowiadającą podziałowi dokonaneemu w terenie, np. kwadraty o boku 1, 2, 4 czy 5 m (w zależności od wielkości kolonii i łatwych do identyfikacji punktów). Można również oznakować markerem poszczególne lęgi, co ułatwi ocenę ich liczby, pod warunkiem, że kolonia jest mała lub rozproszona. W razie trudności ze znalezieniem punktów orientacyjnych należy tylko policzyć gniazda w każdym kwadracie. W przypadku dużych kolonii na łąkach całkowicie pozbawionych roślinności najlepszą metodą policzenia jest wykonanie zdjęcia lub serii zdjęć, które obejmą całą kolonię. Zdjęcia wykonuje się z maksymalnie wysokiego możliwego do uzyskania poziomu. Jeżeli kolonia nie mieści się w jednym kadrze, przed policzeniem zniesień należy dopasować zdjęcia do siebie, tworząc panoramę. W przypadku dużych kolonii położonych częściowo wśród roślinności należy oprócz wykonania zdjęć policzyć gniazda na fragmentach z roślinnością, a przed wykonaniem zdjęć części kolonii bez roślinności wyraźnie w terenie zaznaczyć niepoliczone fragmenty (rysując linię graniczną na piasku lub rozciągając sznurek między gniazdami policzonymi i przeznaczonymi do policzenia z fotografii).

Nie wolno prowadzić kontroli w kolonii podczas opadów deszczu i gdy temperatura przekracza 25°C. Także silny wiatr jest przesłanką negatywną co do możliwości wykonania kontroli.

5. Wskazówki odnośnie interpretacji wyników

Ocena liczebności ptaków przystępujących do zniesień powinna opierać się na maksymalnej liczbie osobników stwierdzonych w liczeniach majowych, pomnożonych przez 0,7. Ocena ta jest wykorzystywana jedynie w przypadku niemożności wykonania bezpośrednich liczeń lęgów w późniejszym terminie (np. gdy kolonia zostanie zniszczona przez sztorm przed planowaną kontrolą). Przy wykonaniu liczeń gniazd ocena liczebności powinna opierać się na danych o maksymalnej liczbie aktywnych lęgów (patrz niżej).

Liczba znalezionych gniazd z jajami lub pisklętami odpowiada liczbie par lęgowych na stanowisku. Ze względu na dużą rozpiętość okresu lęgowego (w tym samym czasie pojawiają się świeżo złożone jaja oraz pierwsze kłujące się pisklęta), do ostatecznej oceny liczby par należy wykorzystać wyniki z trzech bezpośrednich kontroli kolonii w terminie od znalezienia pierwszych jaj do miesiąca po tej dacie. Wielkość kolonii to maksymalna liczebność lęgów z tych liczeń. Najdokładniejsze wyniki można uzyskać w momencie, gdy w kolonii zaczynają się kłuć pisklęta. Do maksymalnej liczebności nie można dodawać wyników z późniejszego okresu, gdyż część ptaków po stracie przystępuje ponownie do lęgów i ich wliczanie do łącznej liczebności może powodować zawyżenie oceny liczebności lokalnej populacji.

6. Informacje dodatkowe

6.1. Odsyłanie formularzy liczeń i kart kontroli stanowiska

Wyniki kontroli w postaci wypełnionych kart kontroli stanowiska (pliki Excel) przesyłane są pocztą elektroniczną do koordynatora programu niezwłocznie po zakończeniu prac terenowych.

6.2. Koordynacja liczeń

Program koordynowany jest jednoosobowo przez Szymona Bzomę (szymbz@poczta.onet.pl). Adres Korespondencyjny: Szymon Bzoma, ul. Świerkowa 34/7, 81-526 Gdynia.

6.3. Uwagi końcowe

Kontrole w rezerwacie odbywają się w oparciu o zezwolenie właściwego Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska i na warunkach określonych w decyzji.

Należy zachować szczególną ostrożność przy przeprowianiu się do kolonii położonych na wyspach.

7. Literatura

Meissner W., Bzoma S., Zięcik P., Wybraniec M. 2014. Gniazdowanie rybitwy czubatej *Sterna sandvicensis* w Polsce w latach 2006–2013. *Ornis Polonica* 55: 96–104.

Wieloch M., Bzoma S. 2015. Rybitwa czubata *Sterna sandvicensis*. W: Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. (red.). *Monitoring ptaków lęgowych*. ss. 293–298. GIOŚ, Warszawa.

Opracował: Szymon Bzoma